

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-6\(13\)-333-346](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-6(13)-333-346)

Неля Кравчук

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-9420-4375>*

ФОРМУВАННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті окреслено теоретико-методологічні аспекти формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності як важливого завдання сьогодення. Досліджено три категорії понять: «психічне здоров'я», «обдаровані діти» та «ігрова діяльність».

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена тим, що обдаровані діти потребують особливого виховання та спеціальних умов для формування їх психічного здоров'я. Простежено стан проблеми психічного здоров'я особистості в сучасних наукових дослідженнях. Охарактеризовано вплив ігрової діяльності на формування психічного здоров'я обдарованої особистості.

У статті подано проблему формування психічного здоров'я у наукових розвідках І. Дубровиної, О. Хухлаєвої, Г. Гончаренка та ін.; розглядаються різні погляди щодо проблеми дитячої обдарованості (О. Кульчицька, О. Проценко, А. Савенков та ін.); представлено проблему ігрової діяльності з точки зору її розвивального впливу на особистість дитини дошкільного віку в таких дослідженнях: (Л.Виготський, О.Запорожець, В.Сухомлинський та ін.).

Автори вважають, що психічне здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку слід цілеспрямовано формувати, адже такі діти мають ряд характерних особливостей (вразливість, самокритичність, перфекціонізм та ін.) та проблем, які пов'язані з ними. Тому, на думку автора, використання ігрової діяльності дозволить м'яко впливати на формування їх психічного здоров'я.

Проаналізовано фактори, що впливають на психічне здоров'я обдарованих дітей (зростання тривалості екранного часу, сидячої поведінки, зниження тривалості сну, рухової активності тощо) та основні показники сформованості психічного здоров'я (процес адаптації після вступу до ЗДО, рівень розвитку комунікативних навичок, рівень позитивної мотивації до соціально важливої для даного віку діяльності та ін.).

Ключові слова: обдарована дитина, психічне здоров'я, ігрова діяльність, гра, інтелект.

Nelia Kravchuk

*Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the
Department of Psychology and Pedagogy of Child Development Pavlo Tychyna
Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-9420-4375>*

FORMATION OF MENTAL HEALTH OF GIFTED CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE BY MEANS OF GAME ACTIVITY

Abstract. The article outlines the theoretical and methodological aspects of the formation of mental health of gifted children of older preschool age by means of play activities as an important task today. Three categories of concepts have been explored: «mental health», «gifted children» and «play activities».

The relevance of the material presented in the article is due to the fact that gifted children need special education and special conditions for the formation of their mental health. The state of the problem of mental health of the individual is traced in modern scientific research. The influence of play activities on the formation of the mental health of a gifted person is described.

The article presents the problem of the formation of mental health in the scientific research of I. Dubrovyna, O. Khukhlaeva, G. Goncharenko, etc. ; different views on the problem of child giftedness are considered (O. Kulchytska, O. Protsenko, A. Savenkov, etc.); the problem of play activity in terms of its developmental impact on the personality of a preschool child is presented in the following studies: (L. Vygotsky, O. Zaporozhets, V. Sukhomlinsky, etc.).

The authors believe that the mental health of gifted older preschool children should be purposefully formed, as such children have a number of characteristics (vulnerability, self-criticism, perfectionism, etc.) and the problems associated with them. Therefore, according to the author, the use of play activities will have a mild effect on the formation of their mental health.

Factors influencing the mental health of gifted children (increasing the duration of screen time, sedentary behavior, reducing the duration of sleep, physical activity, etc.) and the main indicators of mental health (the process of adaptation after admission to SDI, the level of communication skills, the level of positive motivation for socially important activities for a given age, etc.).

Keywords: gifted child, mental health, play, play, intelligence.

Постановка проблеми. Нова модель освіти в Україні спрямовується на пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов. Згідно з положеннями Національної доктрини розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базового компоненту дошкільної освіти в Україні держава має забезпечувати виховання в дітей гуманістичного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості. Вирішення завдань формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку можливе за умов використання цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість дитини комплексом засобів і методів, серед яких найбільш ефективними є засоби ігрової діяльності.

Вищезазначене актуалізувало важливість проблеми формування психічного здоров'я обдарованих дітей, що стає одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти та підтверджує необхідність вирішення означеної проблеми основними документами в галузі освіти України. Зокрема, у Законі України: «Про дошкільну освіту», «Базовому компоненті дошкільної освіти», «Концепції розвитку психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року». та інших документах, в яких формування психічного здоров'я дітей розглядається першочерговим завданням на найближчі десятиліття.

На думку О. Хухлаєвої та інших дослідників, психічне здоров'я слід цілеспрямовано формувати. Дослідження науковців доводять, що серед чотирьох складових здоров'я особистості (фізичне, психічне, духовне та соціальне), психічне здоров'я виходить на перший план, оскільки нині психіка дітей страждає від різних травмуючих чинників: перенасичення інформацією, комп'ютеризація, недостатня увага батьків тощо [1].

Тим більше проблема формування психічного здоров'я у обдарованих дітей старшого дошкільного віку є актуальною, адже вони мають такі характерні особливості, як вразливість, самокритичність, перфекціонізм, висока вимогливість до якості виконання завдань, емоційна незбалансованість, гостро розвинуте почуття справедливості, нерідко мають занижену самооцінку та соціальну невпевненість, вони боляче реагують на прояви суспільної несправедливості тощо. При цьому, обдаровані діти з інтересом ставляться лише до певної діяльності, у якій безпосередньо проявляється їх обдарованість. Зважаючи на це, ми обрали ігрову діяльність, яка є провідною діяльністю дошкільного дитинства, використання якої дозволить нам м'яко впливати на формування психічного здоров'я у обдарованих дітей старшого дошкільного віку.

Обдаровані діти відрізняються від своїх звичайних однолітків не лише випереджаючим розвитком своїх здібностей. Перш за все, така дитина стикається з безліччю особистісних і міжособистісних проблем. Це проблеми соціалізації, адаптації, навчання, це проблеми спілкування з однолітками, педагогами, батьками та особистісні проблеми. До особистісних проблем

відносяться проблеми емоційного розвитку, саморегуляції, автономності. Оскільки обдаровані діти мають безліч різноманітних проблем, важливо своєчасно виявити їх, щоб сприяти подальшому розвитку обдарованої дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі психічного здоров'я в останні роки присвячено ряд досліджень учених у галузі психології, психогієни, медицини, педагогіки. Психічне здоров'я дітей та фактори його формування і ризику висвітлено в дослідженнях С. Громбаха, Г. Гончаренко та Н. Дубровінської.

Аналіз теоретичних досліджень проблеми обдарованості особистості розглядається в працях: О. Антонової, І. Аверіної, Ф. Баррона, Н. Басюк, Б. Блума, Д. Богоявленської, Н. Ваганової, Л. Венгера, Дж. Гілфорда, Ю. Гільбуха, І. Карабаєвої, В. Кузьменко, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, О. Леонтєва, С. Максименка, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Музики, С. Платонової, В. Шадрікова, В. Юркевич й ін.

Проблему ігрової діяльності з точки зору її розвивального впливу на особистість дитини дошкільного віку представлено в багатьох дослідженнях: (Н.Анікеєва, Л.Артемова, Л.Виготський, Д.Ельконін, Р.Жуковська, О.Запорожець, В.Котирло, Р.Миронова, В.Мухіна, Л.Стрелкова, В.Сухомлинський та ін.).

Водночас чимало істотних питань висвітлені ще недостатньо. Практично не вивчалися психологічні механізми й чинники формування психічного здоров'я у обдарованих дітей старшого дошкільного віку; не існує загальноприйнятої думки щодо вибору засобів діагностики й корекції порушень їх психічного здоров'я; розроблені поодинокі програми збереження психічного здоров'я дітей та молоді залишаються недостатньо використовуваними.

Мета статті – розкрити науково-методичні аспекти формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі роботи ми вирішили дослідити дефінітивну характеристику основних понять: «психічне здоров'я», «обдаровані діти», «ігрова діяльність».

Передусім з'ясуємо сутність поняття «психічне здоров'я». Акцентуємо увагу, що воно визначається як рівновага та сталість психіки людини, адекватне сприйняття реального світу; нормальна діяльність вищих психічних функцій (відчуття, пам'яті, почуттів, волі, мислення тощо) [2, с. 125-126]. А за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я – це стан, що сприяє найповнішому фізичному, розумовому й емоційному розвитку людини [3, 26-30]. З іншого погляду психічне здоров'я – це стан рівноваги між людиною і зовнішнім світом, адекватність його реакцій на соціальне середовище, а також на фізичні, біологічні й психічні впливи, відповідність нервових реакцій силі і частоті зовнішніх подразників, гармонія між людиною і оточуючими людьми,

узгодженість уявлень про об'єктивну реальність даної людини з уявленнями інших людей, критичний підхід до будь-яких обставин життя [4, 28-29].

Портрет психологічно здорової дитини: здоровий зовнішній вигляд, комфортність; позитивна емоційна стабільність, оптимізм; уважність до себе, самозбереження, розуміння причинно-наслідкових зв'язків; увага та повага до інших тощо.

Щоб повніше зрозуміти змістове наповнення поняття «обдарованість», розглянемо сутність поняття «обдаровані діти». Дослідник О. Савенков терміном *обдаровані діти* позначає особливу групу дітей, «що випереджають однолітків у розвитку» [5]. Також науковець найбільш повно описав особливості обдарованої дитини: допитливість; відмінна пам'ять; гнучкість; надситуативна активність; здібність до прогнозування; продуктивність і оригінальність мислення; лідерство; високий рівень розвитку логічного мислення; підвищений інтерес до дивергентних задач; висока концентрація уваги; самостійність тощо [5].

Третьою досліджуваною категорією є дефініція «ігрова діяльність». В Українському педагогічному словнику (уклад. С.Гончаренко, 1997) «ігрова діяльність» трактується як «різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми [4, с. 139]». «Ігрова діяльність є важливим чинником пізнання дітьми навколишнього світу та визначається і як «динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості [6, с. 58-59]».

У нормальному повсякденному житті дитина оточена увагою і турботою дорослих, і, здавалося б, не повинно бути приводів для занепокоєння. Однак і серед дітей, які виховуються в сім'ї, спостерігається дуже високий відсоток психічних захворювань, у тому числі неврозів, поява яких обумовлена не спадковими, а соціальними факторами, тобто причини захворювання лежать у сфері людських взаємин.

У психологічній літературі виділено і досить глибоко проаналізовано фактори, що впливають на психічне здоров'я дитини. Більшість з цих факторів носять соціально-психологічний, соціально-культурний та соціально-економічний характер. Соціально-культурний характер чинників, що роблять несприятливий вплив на психічне здоров'я, обумовлений прискоренням темпу сучасного життя, дефіцитом часу, недостатніми умовами для зняття емоційного напруження і для розслаблення. Наслідком цього є надмірна завантаженість батьків, їх невротизація, поява безлічі особистісних проблем у поєднанні з недостатньою поінформованістю про шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів тощо. Така особистісна дисгармонія батьків знаходить своє відображення в розвитку дітей і робить негативний

вплив на їхню психіку. Також на емоційну атмосферу в сім'ї і на психологічний стан її членів впливають також соціально-економічні фактори, серед яких: незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу та ін. До соціально-психічних факторів, що впливають на психічне здоров'я дітей, відносяться, перш за все, такі, як дисгармонія сімейних відносин і дисгармонія сімейного виховання чи порушення у сфері дитячо-батьківських відносин, які чинять негативний вплив на психічне здоров'я дітей [7].

У зв'язку з тим, що саме в дошкільному віці найбільш часто зустрічаються діти, які страждають різними психологічними захворюваннями, досить актуальною є проблема психопрофілактики психологічного стану здорових дошкільнят. Безумовно, найкращим профілактичним засобом є добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння батьками внутрішнього світу своєї дитини, її проблем і переживань.

За дослідженнями О. Хухлаєвої [1], під формуванням психічного здоров'я слід розуміти створення можливостей психологічно здорового функціонування дітей через організацію їх життєдіяльності. Так, автор формулює педагогічні умови становлення психологічного здоров'я: наявність важких ситуацій, перешкод у житті дітей, наявність позитивного фону настрою, навчання дітей вмінню бути щасливим [1].

Однією з найголовніших умов збереження психічного здоров'я є стабілізація емоційного стану дитини, дотримання науково обґрунтованих психогігієнічних норм організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних норм навантаження, зберігаючи стан повного душевного, тілесного та соціального добробуту, а й збільшуючи при цьому якість власного психічного здоров'я, а також принципів гуманізації освіти. Ці принципи передбачають застосування особистісно-орієнтованих технологій навчання, ставлення до дітей як до рівноправних партнерів у спільній діяльності, виявлення поваги і любові до них, створення сприятливих умов для їх активності.

Психологічне здоров'я на всіх етапах онтогенезу забезпечує повноцінний розвиток особистості (інтелектуальний, емоційно-вольовий, комунікативний, духовно-моральний); сприяє становленню особистісного «Я» та ефективній самореалізації особистісних особливостей. Тому стан психологічного здоров'я дитини характеризується показниками нервово-емоційного розвитку та характером перебігу пізнавальної активності. Здорова дитина завжди життєрадісна, активна, комунікативна, має оптимальний рівень розумового розвитку. Саме від емоційного стану залежить і пізнавальна активність дитини, і характер її спілкування з однолітками та дорослими, і поведінка. Причому, чим менша дитина, тим відчутніша ця залежність [8].

Процес цілеспрямованого формування здатності довільної саморегуляції у обдарованих дітей старшого дошкільного віку повинен включати в себе

наступні компоненти: формування у дітей мотивації до самопізнання, до саморозвитку, до можливості управляти собою; надання дітям первинної інформації про їх психічні процеси, про психічні вікові закономірності, про особливості перебігу психічних станів у різних ситуаціях життя і діяльності; формування у дітей здатності розпізнавати поточні психічні стани, позначати їх, навчання основам саморегуляції та самоконтролю емоційного стану.

Все вищевикладене свідчить, що існує необхідність формування основ психічного здоров'я у дітей, починаючи з дошкільного віку. Зокрема, ефективним способом регуляції психічних станів може стати оволодіння обдарованими дітьми основами психорегуляції (М. Чистякова, Л. Борисова та ін.). Таке навчання буде служити ефективним засобом профілактики психічного нездоров'я і мати адаптивний ефект.

За даними О. Хухлаєвої, І. Дубровиної [1] можна виділити кілька рівнів психологічного здоров'я дітей: креативний рівень (дитина – творець, ідеальний рівень, що виражає досконалу ступінь психологічного здоров'я); адаптивний рівень (адаптивні діти, але в результаті тестування виявляють окремі ознаки дезадаптації, володіють підвищеною тривожністю, конформністю); асимілятивних-аккомодативний рівень (це низький рівень психологічного здоров'я, діти, не здатні до гармонійної взаємодії з оточуючими, які не володіють системою, механізмами захисту. Це діти з високим індивідуальним розвитком і дуже низьким соціально-адаптивним рівнем).

Якщо ми говоримо про дітей старшого дошкільного віку, основними показниками сформованості психічного здоров'я є процес адаптації після вступу до ЗДО, рівень розвитку комунікативних навичок, рівень позитивної мотивації до соціально важливої для даного віку діяльності, відсутність відхилень у поведінці; позитивна мотивація до соціальної діяльності; відсутність відхилень в поведінці; високий рівень комунікативних навичок.

Психічне здоров'я має складну будову, зокрема включає: особистісно-змістовний рівень (особистісне здоров'я); рівень психофізіологічного здоров'я та містить такі складові: емоційний та інтелектуальний розвиток; потреба у спілкуванні, грі, навчанні, праці; культура спілкування; взаємодія з навколишнім середовищем; валеологія, мої почуття, думки. Таким чином, сприяючі фактори різним чином впливають на особистість та вірогідність здоров'я чи хвороби. Так, особистість може стати хворою внаслідок своєї мотиваційно-нездорової поведінки; особистісні фактори можуть прямо формувати хворобу через особливості фізіологічних механізмів; біологічні фактори хвороби можуть бути пов'язані з особистістю; різноманітні фонові впливи (середовище) можуть бути задіяні між хворобою та особистістю. Нині ще залишається невідомим, вплив яких факторів є переважаючим [2, с. 36].

Обдаровані діти мають вищі порівняно з більшістю дітей інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості; активну пізнавальну потребу,

що домінує; відчують радість від здобуття знань, розумової праці. Виділимо найважливіші аспекти, що визначають стан психічного здоров'я обдарованої особистості:

1) *Я-концепція* дитини. Самосприйняття особистості формується на основі суб'єктивних і об'єктивних оцінок оточуючих нас людей. Я-концепція відіграє трояку роль. Вона сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань. Якщо дитина буде відчувати, що оточуючі вірять в її спроможність, визнають її цінність як особистості, що розвивається, то це буде стимулювати її позитивне самосприйняття, саморозвиток;

2) *самооцінка*. Дитині з адекватною самооцінкою властиві активність, бадьорість, життєрадісність, почуття гумору, комунікабельність. Вони вміють бачити переваги і недоліки власної особистості. Терпимі до критики. Занижена самооцінка веде до песимістичного сприйняття навколишнього світу і самого себе, діти пасивні, дуже чутливі, недовірливі і ранимі, замкнуті. Критика з боку може призвести до ще більш пригнобленого стану. Схильні до перебільшення своїх недоліків та невпевнені у своїх здібностях. Для дітей із завищеною самооцінкою часто характерні зарозумілість, снобізм, прагнення будь-якою ціною завоювати аудиторію, нетактовність. Болісно сприймають критику на свою адресу, вважаючи, що найкращий захист - це напад. Обдаровані діти нерідко мають занижену самооцінку та соціальну невпевненість. Самооцінка обдарованої дитини має тенденцію до різких змін у відповідь на найменші невдачі. Всі ці фактори так чи інакше впливають на психічне здоров'я дитини.

3) *активність у діяльності*. Вони приймають участь у різноманітних змаганнях, конкурсах, вікторинах; проектах; рольових та інтелектуальних іграх, де можуть проявити свої таланти та здібності. Тому вони часто знаходяться в емоційному напруженні, особливо ті діти, у яких підвищений рівень тривожності, занижена самооцінка. В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, що дозволяє дитині зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. У освітньому процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, уміти ставити мету, шукати способи її досягнення, використовувати свої здібності.

4) *тривожність*. Дослідження особливостей обдарованих дітей Е. Ільїна свідчать про те, що діти старшого дошкільного віку з випереджальним розвитком мають вищий рівень тривожності порівняно зі своїми однолітками, а хлопчики за показниками тривожності значно випереджають дівчаток. Тому у роботі з обдарованими дітьми належну увагу слід приділити розвитку емоційної сфери: формуванню усвідомленого сприйняття емоцій, розвитку

довільної регуляції свого емоційного стану та поведінки, зниженню рівня тривожності [9].

У самих визначеннях понять «гра», «ігрова діяльність» наголошується на доцільності використання засобів ігрової діяльності з метою відтворення і засвоєння суспільного досвіду, оволодіння суспільними функціями. З огляду на світоглядний зміст категорії гри, ми визначаємо проблему організації ігрової діяльності в структурі виховного процесу з обдарованими дошкільниками як одну з актуальних та сучасно значущих, оскільки метою формування особистості є соціальна адаптація дитини, гармонізація взаємостосунків з навколишнім світом (природним і соціальним оточенням), що відображається саме в ігровій діяльності.

В. Сухомлинський так визначив місце гри в житті дитини: «Для неї гра – найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає й не може бути повноцінного розумового розвитку [10, с. 95]».

У старшому дошкільному віці гра стає провідним видом діяльності не тому, що вона займає найбільше часу, а тому, що зумовлює якісні зміни в психіці дитини; зміст гри набуває дедалі більшої інтелектуальності, відповідно до вищого рівня розумового розвитку 5 – 6-річних дітей [11].

У процесі ігрової діяльності у ЗДО у обдарованих дітей старшого дошкільного віку виникає потреба обмінюватися думками і враженнями, узгоджувати свої наміри та бажання, дискутувати з приводу відомих їм фактів, а іноді і сперечатися. Спілкування дітей відіграє важливу роль взаємної передачі знань в іграх. Тут старші дошкільники ведуть бесіди на різні теми, пов'язані з життям і діяльністю людей, явищами природи, оточенням. Таким засобом слугують сюжетно-рольові ігри, які якісно впливають на формування соціально-комунікативної компетенції дитини старшого дошкільного віку тому, що характеризується посиленням інтересу дитини до налагодження ігрових взаємин з однолітками; вмінням здійснювати задум ігрової дії, спрямовуючи її на інших дітей; активізацією рольового мовлення дитини.

Не менш важливим для формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності є інтелектуальний вплив, головним завданням якого, є розвиток мислительної діяльності, оскільки в процесі такої діяльності особистість має можливість накопичувати життєвий досвід, уміння опрацьовувати і приймати необхідну інформацію, удосконалювати логічні операції тощо, що дозволяє їй самовдосконалюватися. Акцентуємо увагу на тому, що рівень розвитку інтелекту обдарованих дітей не завжди сприяє формуванню їх психічного здоров'я, хоча й не заперечує цього. Проблема полягає у тому, що обдаровані діти відповідально відносяться до виконання завдань, що іноді сприяє перенапруженню нервової системи, розвитку тривожності, що, у свою чергу, негативно позначається на їх

психічному здоров'ї [11].

З метою формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку у ЗДО використовуються різноманітні ігрові методики та методи: *метод невиключного спостереження*; використовуючи схеми спостереження за дитиною старшого дошкільного віку (В. Котирло, С. Ладивір), фіксувалися участь дітей в ході ігор, під час занять, екскурсій, прогулянок (допитливість, прояв довільної регуляції поведінки, соціальна активність); *методика «Десять недостойних речей»* (В. Сухомлинський) [9, с. 216]; *методика «Книжка»* дослідження зацікавленості, спрямованості та самостійності в процесі виконання навчально-ігрових завдань (І. Товкач); *серія занять та сюжетно-рольових ігор* для того, щоб сформувані у дітей практичні уявлення про предмети, об'єкти, людей, події, що їх оточують; *ігри-розваги за змістом художніх творів*, наприклад, «Коза-дереза», «Ріпка» та ін. (встановлюючи достойне і недостойне у поведінці та вчинках героїв казок); *методика «Потяг»* для діагностики емоційного стану дитини (С. Велієвої); *гра-інтерпретація власного образу-Я дошкільника*, що визначають сутність Я-концепції; *завдання «Різнокольорові конверти»* – із зображенням, яке відповідає певному моральному вчинку та соціальній ролі людини у ньому; *методика непрямої експрес діагностики рівня психічного розвитку дошкільників* (П. Мясоеда) для визначення взаємовідносин дітей з оточуючим та навколишнім світом та визначення власного місця у системі цих відносин; *методика «Етична бесіда»*: дослідження наявності потреб, мотивації, спрямованості інтересів старших дошкільників; *інтерв'ю «Яким я уявляю себе»*; *інсценізування художніх творів*, ігри-фантазування; моделювання фрагментів казок, оповідань у вигляді драматизації, з можливістю творити щось нове; *імітація поведінки людей у різних життєвих ситуаціях*; *рефлексія виконаних завдань*; *методика виконання проєктів* з ілюстраціями до них; *створення малюнків*; *індивідуальні ігрові завдання у повсякденній роботі* – «Придумай казку» скласти нову казку з героями знайомих казок; *тест творчого мислення П. Торренса «Закінчи малюнок»*, у вигляді малювання на вільну тему; ігрова вправа «Чарівники» – пропонується, використовуючи заготовки, створити щось нове і оригінальне та придумати гру із використаним матеріалом; *імаженативні методи* (ігри: «Повітряна мандрівка», «Старий сад»; «Тепла течія»; «Джерело енергії»; «Висока енергія») тощо.

Таким чином, робота спрямовується на вдосконалення психічного здоров'я обдарованих старших дошкільників на етапі її становлення у старшому дошкільному віці залежить не тільки від організації ігрового середовища, стимулювання дітей до ігрової діяльності, засобом унаочнення матеріалу, казок, стимулювання до запитань та словесної творчості, сюжетно-рольових та дидактичних ігор, а й від індивідуальних особливостей Я-концепції як взаємозв'язку між її критеріями в ігровій діяльності та у повсякденному

житті обдарованих дітей. Слід відзначити, що більшість обдарованих дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, отримують задоволення від ігрових завдань, обігрування картинок, спілкування з однолітками та дорослими за змістом художніх творів (особливо казок), що стимулює дітей до стабілізації їх психічного стану та гармонізації психічного здоров'я тощо.

З метою формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності робота з дітьми здійснюється у таких напрямках: відбір змісту програмних завдань, що стимулює формування психічного здоров'я обдарованих дітей; розробка системи занять; ігрових вправ, дидактичних ігор; створення розвивального середовища в групах ЗДО; участь дітей у різноманітних видах ігрової діяльності; забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя і дітей у ході організації спільної ігрової діяльності; спільна робота ЗДО із сім'єю.

Цінним для нашого дослідження стала апробація «Корекційно-розвивальної програми «Щаслива дитина» (збереження та зміцнення психологічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку) Т.Прищепи [12].

Метою програми було: створення умов для психологічного комфорту, встановлення дружніх стосунків між дітьми, збагачення знань дітей про будову тіла та догляд за ним, розвиток логічного мислення, уяви, виховання доброзичливості, підвищення самооцінки дітей. Зокрема, для збереження та зміцнення психічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку використовувались продуктивні методи: спостереження, знаходження зв'язків і закономірностей у природі, аналіз і синтез предметів та явищ природи, методи конкретних ситуацій, інциденту, занурення, відкриттів.

Для проведення серії занять (1-2. Моє тіло. 3-4. Харчування. 5. Режим. 6. Фізкультура, спорт. 7-9. Емоції. 10-11. Риси характеру. 12. Настрій. 13. Дружба. 14-15. Спілкування. 16-17. Світ гри. 18. Сім'я. 19-20. Один вдома. 21. Дитячий садок. 22. Україна. 23. Мої права. 24. Рідна природа. 25-26. Вулиця. 27-28. Громадські місця. 29-30. Школа.) використовується наступне обладнання: щоденники настрою, піктограми емоційних настроїв, ілюстрації із зображенням людини, сюжетні малюнки, музичний супровід, аркуші паперу, олівці, фломастери тощо.

У процесі проведення цих занять використовуються наступні ігри: «Хто правильно робить, а хто ні?», «Око бачить, вухо чує, ніс сприймає, рот смакує», «Знайди пару», «Чарівний мішечок», «Найсмачніша страва», «Запам'ятай вигляд друга», «Розвесели друга» сюжетно-рольова гра «Сім'я», «Магазин», «Коли це потрібно?», «Покажи», «Якщо ти добропорядна людина, то повинен...», «Хворий друг», «Якщо ти порядна людина», «Пригадай», хвилинки здоров'я, гра-малювання «Я – красивий», та ігрові вправи: етюд «Яблунька» (Бетховен «Місячна соната»), аплікація «М'яч», психоемоційний

етюд «Спортсмени», вправа «Дзеркало», малювання пальчиками «Веселі діти», вправа «Я спокійний», вправа «Азбука настрою», казкотерапія, музична вправа «Запрошення на танок» та ін.

Зважаючи на те, що обдаровані діти мають високі інтелектуальні здібності, відзначимо, що інтелект має важливу роль у забезпеченні психічного здоров'я дитини. Саме тому слід допомогти обдарованим дошкільникам максимально розвинути їх пізнавальні здібності за допомогою простих вправ: «Перехресні нахили», «Ледача вісімка», «Малювання двома руками», «Слон», «Сова», «Активна рука», «Планер», «Заземлення», «Тренажер для розуму», «Сплетіння», «Фантазії» та «Чарівні перетворення» та ін.

Додатково, в межах програми, слід дотримуватись чинників, які допомагають зберегти психічне здоров'я: харчування, фізична активність, спілкування; вміння керувати своїми емоціями; навчати усміхатися, змінювати негативне мислення на позитивне, розвивати здібності та інтереси тощо.

Для формування психічного здоров'я обдарованих дітей важливо, щоб зміст і форма спілкування дорослого з дитиною створювали можливість для вступу до «зони найближчого розвитку» дитини, сприяли б реалізації її можливостей у творчій діяльності. Дорослий при цьому показував різноманітні творчі способи діяльності, організовує життя та діяльність дитини так, щоб умови і обставини вимагали від неї творчих рішень. З огляду на цю думку, можна зробити висновок, що основна роль у цьому процесі належить, насамперед, її батькам, які не повинні гаяти часу і займатися з дитиною постійно. Навчальні заклади також відіграють важливу роль у формуванні психічного здоров'я, адже від того, наскільки професійно педагоги відносяться до своєї справи, наскільки правильно і цікаво для дитини розроблено програму навчання і виховання, залежить рівень розвитку конкретної дитини і, зрештою, весь людський потенціал держави.

Важливе значення у роботі з обдарованими дітьми відводили вправам, що передбачають моделювання життєвих проблемних ситуацій, вправам для розвитку врівноваженості, чутливості, чуйності, толерантності.

Висновки. Отже, у статті розглянуто основні аспекти формування психічного здоров'я обдарованих дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності, на основі яких складено загальну характеристику психічно здорової дитини та виділено такі характеристики: здатність гратися, любити; вміння спілкуватися та легко встановлювати контакти з дітьми та дорослими; реалістична і надійна самооцінка; система ціннісних орієнтацій; здатність переживати високу емоційність; рефлексія; здоровий зовнішній вигляд, комфортність; позитивна емоційна стабільність, оптимізм; уважність до себе, самозбереження, розуміння причинно-наслідкових зв'язків; увага та повага до інших тощо. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні

особливостей забезпечення та підтримки обдарованих дітей у сучасному освітньому просторі закладів дошкільної освіти.

Література:

1. Хухлаева О.В. Коррекция нарушений психологического здоровья дошкольников и младших школьников. М. : Издательский центр «Академия», 2003. 46 с.
2. Никифоров Г. С. Психология здоровья: учебное пособие. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 256 с.
3. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир : Житомир. держ. Ун-т, 2005. С. 431–456.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Савенков А. И. Одаренные дети в детском саду и школе: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2000. 232 с.
6. Виготський Л.С. Гра і її роль у психічному розвитку дитини. *Питання психології*. 1966. № 6. С. 62-68.
7. Актуальні проблеми дошкільного виховання: Міжвуз. зб. наук. Праць. / А.М. Богуш, Т.І. Поніманська. Рівне: Рівненський держ. педагогічний ін-т, 2004. 176 с.
8. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
9. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер, 2009. 448 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. К.: Рад. шк., 1977. 670 с.
11. Збереження психічного здоров'я здібних та обдарованих дітей : метод. реком. для [практичних психологів навчальних закладів] / Уклад. : Г.Б. Растроста. Суми : 2015. 46 с.
12. Психологічне здоров'я дошкільників / Уклад. Т. І. Прищепа. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 239.

References:

1. Khukhlaeva O.V. (2003). Korrektsiya narusheni psycholohycheskoho zdorovia doshkolnykov y mladshykh shkolnykov. [Correction of mental health disorders in preschoolers and primary school children]. Moskva: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», [in Russian].
2. Nykyforov H. S. (2002). Psykholohyia zdorovia: uchebnoe posobyie. [Psychology of health: a textbook] Sankt-Peterburh: Rech, [in Russian].
3. Antonova O. Ye. (2005). Obdarovanist: dosvid istorychnoho ta porivnialnoho analizu: monohrafiia. [Giftedness: experience of historical and comparative analysis: monograph]. Zhytomyr : Zhytomyr. derzh. Un-t, [in Ukrainian].
4. Honcharenko S.U. (1997). Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk.[Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid, [in Ukrainian].
5. Savenkov A. I. (2000). Odarennyie deti v detskom sadu i shkole: Ucheb. posobie dlya stud. vyissh. ped. ucheb. zavedeniy. [Gifted children in kindergarten and school: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions]. Moskva: Akademia [in Russian].
6. . Vyhotskyi L.S. (1966). Hra i yii rol u psykhychnomu rozvytku dytyny. [Game and its role in the mental development of the child]. *Pytannia psykholohi - Questions of psychology*. 6. 62-68, [in Russian].
7. Bogush A. M. (2004). Aktualni problemy doshkilnoho vykhovannia Mizhvuz. zb. nauk. [Current issues of preschool education: Interuniversity. coll. Science. Works]: Prats. / A.M. Bohush, T.I. Ponimanska. Rivne: Rivnenskyi derzh. pedahohichnyi in-t, [in Ukrainian].
8. Stepanov O.M. (2006). Psykholohichna entsyklopediia / Avtor-uporiadnyk O.M. Stepanov. K.: «Akademvydav», [in Ukrainian].

9. Ilin E. P. (2009). Psihologiiia tvorchestva, kreativnosti, odarennosti. [Psihologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti]. SPb.: Piter, [in Russian].

10. Sukhomlynskyi V.O. (1977). Vybrani tvory. [Selected works]. (Vols. 1-4). K.: Radianska shkola, [in Ukrainian].

11. Rastrosta H.B. (2015) Zberezhennia psykhiichnoho zdorovia zdibnykh ta obdarovanykh ditei : metod. rekom. dlia [praktychnykh psykholohiv navchalnykh zakladiv]. Cumy [in Ukrainian].

12. Pryshchepa T. I. (2010). Psykholohichne zdorovia doshkilnykiv. [Psychological health of preschoolers]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova», [in Ukrainian].